

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(2): 954-968, doi: 10.11616/asbi.1265771

Budist Uyğur Edebiyatından Muhtevası Belirlenemeyen Metin Parçaları Üzerine Bir İnceleme

A Study on Unidentified Fragments of Uyğur Buddhist Literature

Uğur UZUNKAYA¹

Geliş Tarihi (Received): 15.03.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 10.04.2023

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2023

Öz: 20. yüzyılın başlarında Doğu Türkistan'a gerçekleştirilen seyahatler neticesinde başta Almanya olmak üzere muhtelif kütüphane ve müze arşivlerine Eski Uyğurlara ait yazma eserler taşınmıştır. Bunlar içerisinde hacmen önemli bir yere sahip olan Budist Uyğur edebiyatına ilişkin metinlerin bir kısmı bütünlüklü olarak korunmuştur. Bunun yanında ciddi metinsel hasara maruz kalmaları sebebiyle konusu ve Sanskritçe Budist külliyattan hangi metne ait olduğu belirlenemeyen Eski Uyğurca fragmanlar da tespit edilmiştir. Yazıda şimdiye kadar hangi metnin parçası olduğu belirlenememiş ve Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan Eski Uyğurca metin parçalarının filolojik tahlili amaçlanmıştır. Çalışmadaki fragmanların arşiv numaraları şöyledir: U 2104, U 2124, U 2169, U 2211, U 2394, U 2447, U 2485, U 3008, U 5119, U 5372 ve U 5457. Makalede mevzubahis Uyğurca fragmanların yazı çevirimi, harf çevirisi, Türkiye Türkçesine aktarması, metne ilişkin açıklamaları, dizin ve sözlüğü sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Eski Uyğurca, Budizm, metin parçaları, metin neşri.

&

Abstract: As a result of expeditions to East Turkestan at the beginning of the 20th century, manuscripts belonging to the Old Uyghurs were transferred to various libraries and museum archives, especially in Germany. Some of the texts related to the Buddhist Uyghur literature, which has an important place among them, have been preserved in their entirety. In addition, Old Uyghur fragments having serious textual damage, whose subject and text from the Sanskrit Buddhist corpus could not be determined, were also come to light. This article aims to analyze unpublished and unidentified Old Uyghur fragments preserved in the Berlin Turfan Collection. The archive numbers of the fragments in the study are as follows: U 2104, U 2124, U 2169, U 2211, U 2394, U 2447, U 2485, U 3008, U 5119, U 5372 and U 5457. In this paper, abovementioned Uyghur fragments' transcription, transliteration, translation into Turkish, notes, index, and glossary will be presented.

Keywords: Old Turkic, Old Uyghur, Buddhism, fragments, text edition.

Atıf/Cite as: Uzunkaya, U. (2023). Budist Uyğur Edebiyatından Muhtevası Belirlenemeyen Metin Parçaları Üzerine Bir İnceleme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 954-968. doi: 10.11616/asbi.1265771

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Doç. Dr., Uğur Uzunkaya, Erzurum Teknik Üniversitesi, ugur.uzunkaya@erzurum.edu.tr.

1. Giriş

Eski Uygur edebiyatına ilişkin farklı dinî çevrelerde kaleme alınmış olan yazılı kaynakların bir kısmı bütünlüklü olarak korunmuşken bir diğer kısmı fragman veya bir başka ifadeyle metin parçaları hâlinde günümüze ulaşmıştır. Doğu Türkistan'a farklı zamanlarda ve farklı araştırma gruplarınca yapılan seyahatler kapsamında bugün başta Almanya, Rusya, Çin, Japonya, İsveç ve Fransa'daki muhtelif kütüphane ve müze arşivlerine taşınan el yazması veya tahta oyma baskı fragmanların, çoğu zaman başlıkları, konuları, koştut ifadeleri ve söz varlığı sayesinde hangi Eski Uygurca metnin parçası oldukları belirlenebilmektedir. Bunun yanında ciddi hasara maruz kalmaları sebebiyle konusu ve hangi metne ait olduğu belirlenemeyen Eski Uygurca metin parçaları da bulunmaktadır. Bu noktada Eski Uygurca fragmanların envanter bilgisini sunan katalog araştırmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu katalog çalışmaları çoğu zaman metinlere, metinlerin ait oldukları dinî çevrelere, konularına ve alfabelerine göre tasnif edilmektedir. Her bir Eski Uygurca fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden kataloglarda metinlerin muhtevasına, neşredilme bilgisine ve tıpkıbasım bilgisine de değinilmektedir. Hazırlanan bu katalog çalışmalarının hemen hepsinde Eski Uygurca fragmanlara ilişkin teferruatlı bilgi bulmak mümkündür; ancak yine de her katalog çalışmasında hangi metnin parçası olduğu belirlenemeyen ve üzerinde araştırma yapılması beklenen fragmanlar da yer almaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse, Brahmi ve Tibet harfli Eski Uygurca fragmanlara yer verdiği kataloğunda Maue, sūtralar, abhidharmalar, bilim metinleri (tıp ve takvim) yanında içeriği belirlenememiş din konulu fragmanlara da yer verir (Maue, 1996: 190-199). Berlin'de korunan Manihaist Türkçe metinleri konu alan katalog çalışmasında Wilkens, Uygur alfabesi, Mani alfabesi ve runik alfabeyle kaleme alınmış olan tanımlanamamış Eski Uygurca fragmanlara değinir (bk. Wilkens, 2000: 398-472). *Altun Yaruk Sudur*'un altı ila onuncu bölümlerini konu alan katalog çalışmasında Raschmann metin içerisinde yeri belirlenememiş fragmanlara yer verir (bk. Raschmann, 2005: 302-304). Raschmann, din dışı Eski Uygurca metinleri konu alan katalog çalışmasında resmî ve şahsî belgelerin yanında konusu belirlenemeyen sivil belgelerin de olduğunu belirtir (bk. Raschmann, 2007, 247-254). Yine Raschmann, din dışı Eski Uygurca fragmanları konu alan bir diğer katalog çalışmasında özellikle şahsî belgeler içerisinde tanımlanamayan fragmanların fiziksel durumuna yer verir (bk. Raschmann, 2009: 243-268). Temelde *Daśakarmapathāvādānamālā* olmak üzere Budist anlatı metinlerinin kataloğunu hazırlayan Wilkens, çalışmasının sonunda hangi metne ait olduğu belirlenememiş muhtelif anlatı metinlerine değinir (bk. Wilkens, 2010: 322-33). Budizm'in Mahāyāna ekolüne ilişkin metinleri ve tefsir metinlerini konu alan çalışmasında Özertural, bu konuda hangi metne ait olduğu belirlenemeyen fragmanların da mevcut olduğunu kaydeder (bk. Özertural, 2012: 343-344). Maue, Brahmi ve Tibet harfli Eski Uygurca fragmanları işlediği kataloğunun ikinci cildine tanımlanamamış sūtraları, abhidharma metinlerini ve anlatı metinlerini dâhil eder (krş. Maue, 2015: 167-185 ve 227). Laut ve Wilkens, *Maitrisimit nom bitig* adlı oldukça hacimli Eski Uygurca metnin katalog çalışmasında esasen adı geçen esere ait olan ancak yeri tanımlanamamış fragmanlardan söz eder (Laut ve Wilkens, 2017: 271-351). Dolayısıyla bu örneklerden hareketle, esasen Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış birçok el yazması veya tahta oyma baskı metnin tanımlanabilmiş olmasına karşın hâlâ ait olduğu dinî çevre veya esas metni belirlenememiş fragmanların da mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazıda da şimdiye kadar hangi metnin parçası olduğu belirlenememiş bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan Eski Uygurca metin parçalarına odaklanılmıştır. Bu yazıya dâhil edilen on bir fragmanın arşiv numaraları şöyledir: U 2104 (T), U 2124 (o. F.), U 2169 (o. F.), U 2211 (T I), U 2394 (T I y 500), U 2447 (T II Toyoq; T II 565), U 2485 (T II 614), U 3008 (T II T; T II T 500), U 5119 (o. F.), U 5372 (T I 581) ve U 5457 (T I D; T I D 580).

Bu çalışmadaki ilk fragman U 2104 arşiv numarasına ve T buluntu işaretine sahiptir. Fragmanın her iki sayfasında da dörder satır bulunmaktadır. Metnin tamamı sekiz satırdan oluşsa da fragmanın A sayfası satır sonlarından ve B sayfası da satır başlarından yoğun oranda hasarlıdır. Bu metin parçasının fiziksel özelliklerini içeren katalog bilgisini Raschmann (URL-1) hazırlamıştır. Bu fragman, yazının 01-08. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıda yer verilen ikinci fragmanın arşiv numarası U 2124'tür; ancak fragman bir buluntu işaretine sahip değildir. Bu metin parçasının her iki yüzünde de dörder satır bulunmaktadır. Fragmanın A sayfasının ve

B sayfasının sonuncu satırları bütünüyle hasarlıdır. Bunun yanında fragmanın A sayfası satır sonlarından ve B sayfası da satır başlarından hasarlıdır. Bu metin parçasının fiziksel özellikleri Raschmann (URL-2) tarafından hazırlanmıştır. Bu fragman, çalışmanın 09-16. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazıdaki üçüncü fragman U 2169 arşiv numarasını taşımaktadır; ancak bir buluntu işaretine sahip değildir. Fragmanın her iki yüzünde de dört satır yer almaktadır. Bu metin parçasının her iki sayfasının da birinci satırları yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Yazmanın A yüzünün satır başları ve B yüzünün de satır sonları hasarlıdır. Fragmanın katalog bilgilerini Raschmann (URL-3) paylaşır. Fragman bu yazının 17-24. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmadaki dördüncü fragman U 2211 arşiv numarasına sahiptir ve fragmanın buluntu işareti T I'dir. Yazmanın her iki sayfasında da beşer satır bulunmaktadır. Bu metin parçasının A ve B sayfasının ilk ve son satırları büyük oranda hasarlıdır. Bunun yanında fragmanın her iki sayfası da satır başlarından ve sonlarından metinsel hasara sahiptir. Fragman hakkındaki fiziksel bilgiler Raschmann (URL-4) tarafından sunulmuştur. Bu metin, yazının 25-34. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmadaki beşinci fragmanın arşiv numarası U 2394 ve buluntu işareti T I y 500'dür. Fragmanın her iki yüzünde de dörder satır mevcuttur. Yazmanın A sayfasının ilk satırı ve B sayfasının son satırı son derece hasarlıdır. Bunun yanında fragmanın her iki sayfası da satır başları ve satır sonlarından hasarlıdır. Fragman hakkındaki katalog bilgilerini Raschmann (URL-5) hazırlamıştır. Bu metin, bu çalışmanın 35-42. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıya dâhil edilen altıncı fragmanın arşiv numarası U 2447 ve buluntu işaretleri T II Toyoq ile T II 565'tir. Fragmanın A sayfasında beş ve B sayfasında ise altı satır mevcuttur. Toplam on bir satırdan oluşan bu yazmanın B sayfasının ilk satırı yoğun bir biçimde hasarlıdır. Bunun yanı sıra yazmanın her iki sayfası da satır başlarından ve satır sonlarından hasarlıdır. Fragman hakkındaki fiziksel bilgiler Raschmann (URL-6) tarafından paylaşılmıştır. Söz konusu metin, bu yazının 43-53. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmadaki yedinci fragman U 2485 arşiv numarasını ve T II 614 buluntu işaretini taşımaktadır. Fragmanın her iki sayfasında da ikişer satır yer almaktadır. Yazmanın A sayfası satır başından ve B sayfası da satır sonundan hasarlıdır. B sayfasının son satırında yalnızca birkaç harf tespit edilebilmiştir. Fragmana ait fiziksel bilgiler Raschmann (URL-7) tarafından sunulmuştur. Metin, bu çalışmanın 54-57. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazıda yer verilen sekizinci fragmanın arşiv numarası U 3008 ve buluntu işaretleri ise T II T ve T II T 500'dür. Fragmanın ön yüzünde dört ve arka yüzünde ise bir satır mevcuttur. Bu hâliyle yazmanın toplam satır sayısı beştir. Fragmanın ön yüzünün ilk satırı yoğun bir şekilde hasarlı iken diğer satırları son derece iyi korunmuştur. Yazmanın fiziksel özelliklerini Raschmann (URL-8) hazırlamıştır. Söz konusu bu metin, yazının 58-62. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmada ele alınan dokuzuncu fragmanın arşiv numarası U 5119'dur; ancak fragmanın bir buluntu işareti mevcut değildir. Yazmanın yalnızca bir yüzünde metin tespit edilebilmiştir. Fragmanın mevzu bahis yüzü beş satırdan oluşmaktadır ve birinci ile sonuncu satırları yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Yine fragmanda her satır, satır sonlarından hasarlıdır. Bu metin parçasının fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgisi Raschmann (URL-9) tarafından hazırlanmıştır. Metin, bu yazının 63-67. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazıya dâhil edilen onuncu fragman U 5372 arşiv numarasını ve T I 581 buluntu işaretini taşımaktadır. Fragmanın yalnızca tek bir yüzünde Eski Uygurca metin tespit edilebilmiştir. Fragmanın söz konusu bu sayfası da sekiz satırdan oluşmaktadır; ancak ilk iki satırı ve sonuncu satırı yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Bu metin parçasına ait katalog bilgileri Raschmann (URL-10) tarafından sunulmuştur. Bu yazma, çalışmanın 68-75. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıdaki on birinci ve sonuncu fragman U 5457 arşiv numarasına ve T I D ile T I D 580 buluntu işaretlerine sahiptir. Bu metin parçasının her iki yüzünde de dörder satır mevcuttur. Fragmanın A sayfasının sonuncu satırı son derece hasarlıdır. Bunun yanı sıra yazmanın A sayfası satır sonundan ve B sayfası da satır

başlarından kısmen hasarlıdır. Fragmana ilişkin fiziksel bilgiler Raschmann (URL-11) tarafından sunulmuştur. Bu metin, yazının 76-83. satırlarını oluşturmaktadır.

Burada genel hatlarıyla tanıtılmaya çalışılan fragmanlar temelinde bu yazıda on bir Eski Uygurca fragmanın yazı çevirimi, harf çevirisi, Türkiye Türkçesine aktarması, metne ilişkin notları, dizin ve sözlüğü sunulacaktır. Çalışmanın metin kısmı 83 satırdan oluşmaktadır. Bu kısımda *Uigurisches Wörterbuch*'taki yazı çevirimi ve harf çevirisi tablosu (krş. Röhrborn, 1977-1998: 9-10 ve 13-14; Röhrborn, 2010: XXXIII-XXXV) yöntem olarak belirlenmiştir. Çalışmanın metin kısmında bazı satırlar yoğun hasar sebebiyle Türkiye Türkçesine aktarılamamıştır. Bunun dışındaki satırların bir kısmı da kısmen hasarlı olduğundan metnin aktarma bölümünde satır satır aktarım yoluna gidilmiştir. Çalışmanın metne ilişkin açıklamalar kısmında metinde öne çıkan ikilemelere ve bir alıntı sözcüğün köken bilgisine değinilmiştir. Yazının sözlük ve dizin kısmında, metinde bütünlüklü olarak tespit edilen ve bunun yanında restorasyonu yapılan sözcüklerin tamamı ilgili kısma madde başı olarak dâhil edilmiştir.

2. Eski Uygurca Metnin Yazı Çevirimi ve Harf Çevirisi

U 2104 (T)

A sayfası

(01) 01 atl(1)g

ˈtlq ˈnk//... ..

(02) 02 yınak [yer]-

yynkˈqˈwz ... ///

(03) 03 tinçü ol

tynçw ˈwl //.../... ..

(04) 04 [a]gılık

//q ylyqˈ

B sayfası

(05) 01 ätözdä

... .. ˈtwyz dˈ

(06) 02 nomlug örgün

... .. nwmlwq ˈwyrkwn

(07) 03 „ üstün

... .. /y „ ˈwystwn

(08) 04 mak ...

... .. mˈqˈ ...

U 2124 (o. F.)

A sayfası

(09) 01 ötrü

ˈwytrw ///l... ..

(10) 02 kuvrag

qˈwvrq twy/... ..

(11) 03 ... agat... ..

lyk ˈqˈt... ..

(12) 04

t... ..

B sayfası

(13) 01 ämgäk

... .. // ˈmkˈk

(14) 02 kurtultılar „

- qwrwtlty l'r ,,
- (15) 03 [in]çä tep
..... //ç' typ
- (16) 04
...../
- U 2169 (o. F.)**
A sayfası
- (17) 01 ,,
...../r ,,
- (18) 02 temäk
...../r tym'k
- (19) 03 [yer]tinçükä
..... //tyñçwk'
- (20) 04
.....r l'ryn
- B sayfası
- (21) 01
w//
- (22) 02 üd ,,
`wyd ,, t... ..
- (23) 03 yetinç
yytynç
(24) 04 [ü]d ,,
//d ,, s/.....
- U 2211 (T I)**
A sayfası
- (25) 01
.....m/z l//
- (26) 02 pra
..... pr' tmy.....
- (27) 03 tümän tör/[üg]
..... twym'n twyr//.....
- (28) 04lig üstü[n].....
.....lyk `wystw/.....
- (29) 05
...../ ts.....
- B sayfası
- (30) 01
.....kl'r ny.....
- (31) 02 [yaru]k yaşuk
..... ///q' yşwq'
- (32) 03 köñülüg
..... kwnkwlwk
- (33) 04 k(a)ltı
..... q'ltı ty/wq.....
- (34) 05
.....///.....

U 2394 (T I y 500)

A sayfası

- (35) 01
...../...
- (36) 02 ... [t(ä)]ŋ[ri] burhan ...
.../z wk ... //k// pwrqñ ...
- (37) 03 ... ugrınta kertgünç ...
...rw...wq`wqrynt kyrtkwñç ...
- (38) 04 ... süzök kertgünç ...
...q swyz wk kyrtkwñç ...

B sayfası

- (39) 01 ... [t(ä)]ŋr]i burhan ...
... ///y pwrqñ ... /... /... /...
- (40) 02 ... yoltın ketärür ...
... y'l// ywltyn kyt'rwr `wy...w/...
- (41) 03 ... ,, takı ymä ...
... y//stwrwr ,, t'q'y ym/ ...
- (42) 04
.....///.....

U 2447 (T II Toyoq; T II 565)

A sayfası

- (43) 01 ... kut[r]ulma[k] ...
... qwt/wlm'/ ...
- (44) 02 ... lıg köñül ...
...lyq kwnkwl ...
- (45) 03 ... köñülläri ...
... kwnkwl l'ry /... ..
- (46) 04 ... bilig ...
... pylyk `wy/... ..
- (47) 05 ... üzä ...
... / `wyz `t... ..

B sayfası

- (48) 01
.....l ,, ..
- (49) 02 ... sözlämiş ...
... swyz l'myş ...
- (50) 03 ... balıkka ...
... p'lyq` q` ...
- (51) 04 ... otrugka ...
... / `wtrwq q` ...
- (52) 05 ... ka ,, ...
... q` ,, yk/... ..
- (53) 06
...w/.../.....

U 2485 (T II 614)

A sayfası

- (54) 01 ... ätöz ärsär ol ...

- / 'twyz rsr wl t...
 (55) 02 ymä bodis(a)t(a)vlar ...
 ym' pwdystv lr ...
 B sayfası
 (56) 01 sansız adın tınl(ı)g
 / s'nsyz 'dyn tynlq
 (57) 02
 m'k s'q'y//... ..

U 3008 (T II T; T II T 500)

recto

- (58) 01
 t//k/ /k//z
 (59) 02 körmäk sakınmak täggü-
 kwyrm'k s'q'ynm'q' t'kkw
 (60) 03 lük bulgulukta ädgü nom-
 lwk pwlq'w lwq' t' dkw nwm
 (61) 04 larıg t(ä)kin oñayın bulmak
 l'ryq tkyn 'wnk'yyn pwl'm'q'
 verso
 (62) 01 ärksinmäktä ,, ,,
 'rksynm'k t' ,, ,,

U 5119 (o. F.)

recto

- (63) 01
 l'r kw/l... ..
 (64) 02 kılmuş ärsär
 q'ylymyş rsr /... ..
 (65) 03 larka burhan
 l'rq' pwrq'n
 (66) 04 birök
 pyrwk
 (67) 05
 yk/... ..

U 5372 (T I 581)

recto

- (68) 01
//... ..
 (69) 02
kyn/... ..
 (70) 03 bun tözin
 / pwn twyz yn
 (71) 04 taplamagu
 / t'pl'm'qw
 (72) 05 bo üç törlüg
 / pw 'wyç twyrlwk
 (73) 06 üç törl[ü]g
 / 'wyç twyrl/k

- (74) 07 , tapl[a]-
... ..qr , tpl/... ..
- (75) 08
... ..ky l/... ..
- U 5457 (T I D; T I D 580)**
A sayfası
- (76) 01 birök
... .. pyrwk (P)
- (77) 02 üstäyü yüz miñ
`wystyw ywz mynk (P)
- (78) 03 tögürdi takı ... tururl[ar]
tkwrdy tqy //// twrwr l//
- (79) 04
///// tykç/... ..
- B sayfası
- (80) 01 altunlug
... .. (P) !twnlwq t... ..
- (81) 02 b(ä)k katıg kertgünç
... .. (P) pk q'tyq kyrtkwñç
- (82) 03 hua çäçäk t(ä)ñri t(ä)ñrisi
... .. (P) qw'ç'ç'k tnkry tnkrysy
- (83) 04 [burhan] tögşil'ti
/////d tkşyl'ty

3. Eski Uygurca Metnin Aktarması

U 2104 (T) (A ve B sayfası)

(01) adlı (02) taraf (03) [dün]yadır. (04) [a]mbar (05) bedende (06) öğretili
taht (07) üstte (08)

U 2124 (o. F.) (A ve B sayfası)

(09) sonra (10) topluluk (11) ... yaşam iksiri ... (12) (13) sıkıntı (14)
kurtuldular. (15) [bö]yle diyerek (16)

U 2169 (o. F.) (A ve B sayfası)

(17) (18) deme (19) [dün]yaya (20) (21) (22) zaman (23) yedinci
... .. (24) zaman

U 2211 (T I) (A ve B sayfası)

(25) (26) ... bayrak ... (27) ... on bin tür[lü] ... (28) üstte (29) (30) (31)
... [aydınlı]k ışık ... (32) gönlü (33) şöyle ki (34)

U 2394 (T I y 500) (A ve B sayfası)

(35) (36) [Ta]n[rı] Buddha (37) uğruna inanç ... (38) inanç ... (39) ... [Tanr]ı
Buddha (40) yoldan çıkarır. ... (41) ve bundan başka (42)

U 2447 (T II Toyoq; T II 565) (A ve B sayfası)

(43) ku[r]tulma (44) gönül (45) gönülleri (46) bilgi (47) üzerinde (48) (49) söylemiş (50) şehre (51) adaya (52) (53)

U 2485 (T II 614) (A ve B sayfası)

(54) beden ise o ... (55) yine Bodhisattvalar ... (56) sayısız başka canlı (57)

U 3008 (T II T; T II T 500) (recto ve verso)

(58) (59) görme, düşünme, ulaşma (60) (ve) elde etmede iyi öğretileri (61) kolay bir biçimde elde etme, (62) hükümlanlıkta

U 5119 (o. F.) (recto)

(63) (64) yapmış ise (65) -lara Buddha (66) eğer (67)

U 5372 (T I 581) (recto)

(68) (69) (70) ... kökünüz ... (71) ... istenmeyen ... (72) ... bu üç tür ... (73) ... üç türlü ... (74) iste-... .. (75)

U 5457 (T I D; T I D 580) (A ve B sayfası)

(76) ... eğer ... (77) ekleyerek yüz bin (78) ulaştırdı ve ... bulunurlar. ... (79) (80) altınlı (81) sağlamı düşünce (82) çiçek Tanrı Tanrısı (83) [Buddha] değişti.

4. Eski Uyurca Metne İlişkin Açıklamalar

(11) **agat**: EUyg. bu sözcük kökeni bakımından Skt. *agada* “ilaç, drog” (Monier-Williams, 1899: 4b; Davids ve Stede, 1921-25: 3) dayanmaktadır; bununla birlikte Toharcanın A ve B diyalektinde *āgat* “ilaç” (Adams, 2013, s.42) biçiminde tanıklanmıştır.

(31) **[yaru]k yaşuk**: Bu restorasyon tamamen *yaruk yaşuk* “ışılta, parılta; aydınlık, parlaklık” (Şen, 2002: 346; Ölmez, 2017: 303; Karaman, 2022: 388) ikilemesi temelinde yapılmıştır.

(61) **t(ä)k+in onay+ın**: Bu ikileme “basit, kolay, bayağı” anlamında daha evvel tespit edilmemiş bir ikilemedir.

(70) **bun töz+in**: Bu ikileme “esas, kök, temel” (Ölmez, 2017: 259; Karaman, 2022: 114) anlamındadır.

5. Sözlük ve Dizin

A

adın “başka” *sansız a. tnl(ı)g* 56

agat < Toh. A ve B *āgat* < Skt. *agada* “yaşam iksiri” *a.* 11

[a]gılık “ambar, depo” [*a*]. 04

altunlug “altınlı” *a.* 80

at(ı)g “adlı” *a.* 01

B

balık “şehir” *b.+ka* 50

bilig “bilgi” *b.* 46

birök, birök “eğer” *b.* 66, 76

bo “bu” *b. üç törlüg* 72

bodis(a)t(a)v < Soğd. *pwδystβ ~ pwtystβ* < Skt. *bodhisattva* “Bodhisattva, Buddha adayı, Buddha olacak kimse” *b.+lar* 55

b(ä)k “sağlam” *b. katıg* “sağlam₂” 81

bul- “elde etmek” *täggülük b.-gulukta* 60

bulmak “elde etme” *t(ä)kin oñaym b.* 61

bun “kök, asil” *b. tözin* “kök₂” 70

burhan, burhan, [burhan] “Buddha” *b.* 65; *[t(ä)]η[ri]* *b.* 36; *[t(ä)ηr]* *b.* 39; *t(ä)ηri t(ä)ηrisi [b].* 83

Ç

çäçäk “çiçek” *hua ç.* “çiçek₂” 82

Ä

ädgü “iyi” *ä. nomlarıg* 60

ängäk “sıkıntı” *ä.* 13

är- “yardımcı eylem, -dIr” *ä.-sär* 54; *kılmış ä.-sär* 64

ärksinmäk “hükümrانlık” *ä.+tä* 62

ätöz “beden” *ä.* 54; *ä.+dä* 05

H

hua < Çin. 乘 *hua* “çiçek” *h. çäçäk* “çiçek₂” 82

İ

[in]çä “böyle” *[i]. tep* 15

K

k(a)ltı “şöyle ki” *k.* 33

katıg “sağlam” *b(ä)k k.* “sağlam₂” 81

kertgünç “inanç” *k.* 37; *b(ä)k katıg k.* 81; *süzök k.* 38

ketär- “çıkarmak, uzaklaştırmak” *yoltın k.-ür* 40

kıl- “yapmak, etmek” *k.-mış ärsär* 64

könül “gönül” *k.* 44; *k.+läri* 45; *k.+üg* 32

körmäk “görme” *k. sakınmak* 59

kurtul- “kurtulmak” *k.-tılar* 14

kut[r]ulma[k] “kurtulma” *k.* 43

kuvrag “topluluk, cemaat” *k.* 10

M

miñ “bin” *yüz m.* 77

N

nom < Soğd. *nwm* < Grek. *nomos* “öğreti, dinî kaide” (~ Skt. *dharma*) *ädgü n.+larıg* 60

nomlug “öğretili” *n. örgün* 06

O

ol, ol “o, işaret sıfatı; -dIr, kopula” *o.* 03, 54

oñay "basit, kolay" *t(ä)kin o.+ın* "kolay bir biçimde" 61

otrug "ada" *o.+ka* 51

Ö

örgün "taht" *nomlug ö.* 06

ötrü "sonra" *ö.* 09

P

pra < Soğd. *pr'~pr"~prkh* < Skt. *patāka* "bayrak, sancak" *p.* 26

S

sakınmak "düşünme" *körmäk s.* 59

sansız "sayısız" *s. adın tınl(ı)g* 56

sözlä- "söylemek" *s.-miş* 49

süzök "temiz, duru, arı" *s. kertgünç* 38

T

takı "ve" *t.* 78; *t. ymä* 41

tapla-, tapl[a]- "istemek, arzu etmek" *t.* 74; *t.-magu* 71

täg- "değmek, ulaşmak, erişmek" *t.-gülük bulgulukta* 59

tägşil- "değişmek" *t.-ti* 83

tägür- "ulaştırmak" *t.-di* 78

t(ä)k "basit, kolay, sade" *t.+ın oñayın* "kolay bir biçimde" 61

t(ä)ñri, [t(ä)]ñ[ri], [t(ä)ñr]i "Tanrı" *t. t.+si [burhan]* 82; *[t]. burhan* 36, 39

te- "demek, söylemek" *[in]çä t.-p* 15

temäk "deme, söyleme" *t.* 18

tınl(ı)g "canlı" *sansız adın t.* 56

törlüg, törl[ü]g, törl[üg] "türlü" *bo üç t.* 72; *tümän t.* 27; *üç t.* 73

töz "kök, asil" *bun t.+ın* "kök" 70

tur- "durmak, oturmak, bulunmak" *t.-url[ar]* 78

tümän "on bin" *t. törl[üg]* 27

U

ugur "yol" *u.+ımta kertgünç* 37

Ü

üç "üç" *ü. törlüg* 72; *üç törl[ü]g* 73

üd, [ü]d "zaman" *ü.* 22; *[ü].* 24

üstä- "eklemek" *ü.-yü yüz miñ* 77

üstün, üstü[n] "üstte, yukarıda" *ü.* 07, 28

üzä "üzerinde" *ü.* 47

Y

[yaru]k “aydınlık” [y]. yaşuk 31

yaşuk “ışık” [yaru]k y. 31

yetinç “yedinci” y. 23

[yer]tinçü “dünya” [y]. 02; [y].+kä 19

yıñak “taraf” y. 02

ymä “dahi ,da” y. 55; takı y. 41

yol “yol” y.+tın ketäür 40

yüz “yüz” y. miñ 77

6. Sonuç

Budist Eski Uygur edebiyatı içerisinde bugün hangi metnin parçası olduğu belirlenemeyen veyahut da muhtevası tespit edilememiş olan metin parçaları sayıca fazladır. Bu çalışmada da hasarlı satırlar bir kenara bırakıldığında tanımlanamamış 83 satır hacmindeki on bir fragman söz konusu edilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları şöyle sıralanabilir: (1) Metnin söz varlığında 74 madde başı tespit edilmiştir. Bu madde başlarından 13’ünü (% 17.56) fiil kök ve gövdesi oluştururken, bunun yanında 61’ini (% 82.43) isim kök ve gövdesi oluşturmaktadır. (2) Metnin genel söz varlığında 5 (% 6.75) alıntı sözcük bulunmaktadır. (3) Alıntı sözcükler söz konusu olduğunda Toharca üzerinden alıntılanan Sanskritçe kökenli 1 (% 20) sözcük (*agat*) tespit edilmiştir. Soğdca üzerinden alıntılanan 2 (% 40) Sanskritçe sözcük (*bodis(a)t(a)v* ve *pra*) tanıklanmıştır. Çince üzerinden alıntılanan 1 (% 20) sözcük (*hua*) ve Soğdca üzerinden alıntılanan Grekçe kökenli bir 1 (% 20) sözcük (*nom*) tespit edilmiştir. Bu yazıda metin neşri yoluyla Eski Uygurca araştırmalarına küçük bir katkı sunulmak istenmiştir.

İşaretler ve Kısaltmalar

...2	ikileme
... ..	Metindeki hasarlı kısımlara işaret eder.
bk.	bakınız
Çin.	Çince
EUyg.	Eski Uygurca
Grek.	Grekçe
krş.	karşılaştırınız
o. F.	ohne Fundsigle [= Fragmanın bulunduğu yeri gösterir işaret mevcut değil]
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti

Finansman/ Grant Support

Bu yazı, TÜBA-GEBİP programı tarafından desteklenmiştir.

The Turkish Academy of Sciences-Outstanding Young Scientist Program (TÜBA-GEBİP) funded this paper.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Kaynaklar

- Adams, D. Q. (2013), *A Dictionary of Tocharian B: Revised and Greatly Enlarged Vol. 1-2*, New Haven: Rodopi.
- Davids, T. W. R. ve Stede, W. (1921-1925), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, London: Pali Text Society.
- Karaman, A. (2022), *Eski Türkçede İkillemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Laut, J. P. ve Wilkens J. (2017), *Alttürkische Handschriften Teil 3: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, Stuttgart: Steiner.
- Maue, D. (1996), *Alttürkische Handschriften Teil 1: Dokumente in Brahmi und tibetischer Schrift*, Stuttgart: Steiner.
- Maue, D. (2015), *Alttürkische Handschriften Teil 19: Dokumente in Brahmi und tibetischer Schrift Teil 2*, Stuttgart: Franz Steiner.
- Monier-Williams, M. (1899), *A Sanskrit-English Dictionary*, Oxford: Oxford University Press.
- Ölmez, M. (2017), Eski Uygurca İkillemeler Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(2), s.243-311.
- Özertural, Z. (2012), *Alttürkische Handschriften Teil 16: Mahāyāna-sūtras und Kommentartexte*, Stuttgart: Steiner.
- Raschmann, S.-C. (2005), *Alttürkische Handschriften Teil 7: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras Teil 3: Sechstes bis zehntes Buch. Kolophone, Kommentare und Versifizierungen Gesamtkonkordanzen*, Stuttgart: Steiner.
- Raschmann, S.-C. (2007), *Alttürkische Handschriften Teil 13: Dokumente Teil 1*, Stuttgart: Steiner.
- Raschmann, S.-C. (2009), *Alttürkische Handschriften Teil 14: Dokumente Teil 2*, Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (1977-1998), *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien Lieferung 1-6: a-ärñäk*, Wiesbaden: Steiner.
- Röhrborn, K. (2010), *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien Neubearbeitung. I. Verben. Vol. 1: ab- - äzüglä-*, Stuttgart: Steiner.
- Şen, S. (2002), *Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Wilkens, J. (2000), *Alttürkische Handschriften Teil 8: Manichäisch-türkische Texte der Berliner Turfansammlung*, Stuttgart: Steiner.
- Wilkens, J. (2010), *Alttürkische Handschriften Teil 10: Buddhistische Erzähltexte*, Stuttgart: Steiner.

Elektronik Kaynaklar

- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2104 (T) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2104seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2104seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2124 (o. F.) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2124seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2124seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2169 (o. F.) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2169seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2169seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2211 (T I) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2211seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2211seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).

- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2394 (T I y 500) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2394seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2394seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2447 (T II Toyoq; T II 565) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2447seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2447seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2485 (T II 614) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2485seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2485seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 3008 (T II T; T II T 500) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3008seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3008seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 5119 (o. F.) recto: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5119seite1.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 5372 (T I 581) recto: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5372seite1.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 5457 (T I D; T I D 580) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5457seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5457seite2.jpg> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-1: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00000723, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-10: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00000503, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-11: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00000958, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-2: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001626, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-3: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001658, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-4: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001667, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-5: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001954, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-6: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orientmss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001830, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).

-
- URL-7: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001863, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-8: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00000563, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- URL-9: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001028, (Erişim Tarihi: 09.03.2023).